

Politický mýtus, Thomas Robert Malthus a vznik árijské rasové imaginace

IVO BUDIL*

Political Myth, Thomas Robert Malthus and the Emergence of the Aryan Racial Imagination

Abstract: The emergence of Nazi ideology and the rise of Nazism represented one of the most dramatic and tragic events of modern times, the consequences of which humanity is still dealing with today. The doctrine of the superiority of the Aryan race was an integral part of Nazi doctrine and served as a “scientific” justification for German expansionism and the policy of ethnic genocide. The Nazi conception of the German nation as the chosen Aryan racial community was identified as an example of a modern political myth by Henry Tudor in the early 1970s [Tudor 1972: 16]. We will attempt to explain the rise of Aryan ideology using the concept of political myth and Blumenberg’s notion of “work on myth” as the result of the long development of Western genealogical speculation, which underwent a process of secularization during the Enlightenment and once combined with stimuli coming from contemporary natural sciences, was used under the conditions of modern industrial society to “rationally” legitimize inequalities between people. A parallel development, consisting in the attempt to deny by scientific arguments the equality of human beings, despite the spread of liberal ideas inspired, among others, by the American and French Revolutions, took place in the economic sciences, where the doctrine of the British political economist Thomas Robert Malthus gained prominence at the beginning of the nineteenth century. Malthusianism, Aryan race ideology, Social Darwinism, or the eugenics movement thus had a common denominator, which Friedrich August von Hayek called the “counter-revolution of science” or Zeev Sternhell “counter-Enlightenment”.

Keywords: Thomas Robert Malthus; political myth; Aryan ideology; Hans Blumenberg; race; genealogical speculation

DOI: 10.14712/23363525.2024.4

Politický mýtus

Problematika politického mýtu nabyla v západním myšlení na aktuálnosti, když bylo zřejmé, že racionalita a sekularizace, které byly příznačné pro nástup moderní doby, neodstranily typy kolektivního chování, jež byly charakteristické pro archaickou a tradiční religiozitu. Eric Hobsbawm nazval historické údobí následující po katastrofě roku 1914 „věk extrémů“ [Hobsbawm 1998]. Tehdy se zrodila masová ideologická hnutí zahrnující fašismus, nacismus nebo komunismus, které Hannah Arendtová, Raymond Aron, Eric Voegelin, A. James Gregor, David Apter, Lucien Pye, Jacob Talmon, Leonard Binder a Manfred Halpern charakterizovali jako projevy „politického náboženství“ [Arendtová 1996; Aron 1993; Gregor 2012; Voegelin 2015].

Ještě před výše uvedenými autory hlásal francouzský syndikalista a marxista Georges Sorel ve své „antimaterialistické revizi marxismu“, jak jeho pokus o spojení Giambattisty

* Prof. RNDr. Ivo Budil, Ph.D., DSc., Metropolitní univerzita Praha, Dubečská 900/10, 100 31 Praha 10 – Strašnice. E-mail: ivo.budil@mup.cz

Vica a Karla Marxe označil Zeev Sternhell, že velké sociální vzpoury nastolující nový společenský řád musí být vždy doprovázeny sugestivními a mobilizujícími mýtickými symboly, čerpajícími z hlubinných psychických zdrojů [Sorel 2022: 327–328; Sternhell 2006: 39–41]. Georges Sorel v této souvislosti hovořil především o mýtu generální stávky, jehož prostřednictvím bude materialistická a racionalistická civilizace nahrazena civilizací založenou na heroismu, oběti a asketismu. Georges Sorel zdůrazňoval, že vítězná náboženská nebo politická hnutí minulosti, například rané křesťanství nebo francouzská revoluční vojska v roce 1792, uspěla nad svými protivníky především kvůli síle svého mýtu. Hlavní rozdíl mezi mýtem a utopií spočívá podle Sorela v tom, že mýtus na rozdíl od utopie není teoretickým modelem. Zatímco utopie zahrnují programy reforem, mýty nezobrazují budoucnost jako možný společenský řád, ale jako katastrofickou událost, která mění běh dějin [Sorel 1999: 21–31; Tudor 1972: 15].

Mýtus byl badateli navazujícími na osvícenskou racionalistickou tradici pokládán buď za relikv archaického způsobu myšlení, nebo v pejorativním smyslu za zavádějící, nepravdivý či manipulovaný obraz skutečnosti. Liberální myslitelé chápali od dob Johna Locka politický život jako interakci, soupeření a rozhodování racionálních aktérů sledujících partikulární zájmy ve veřejném prostoru, z něhož je žádoucí vyloučit iracionální aspekty jako anachronické relikvy minulosti. Představitelé liberální a radikální osvícenské tradice byli přesvědčeni, že demystifikace politické kultury je nezbytná pro osvobození a řádný chod racionální vlády. V tomto duchu prohlásil například francouzský revolucionář Maximilien Robespierre, že všechny „fikce zmizí před pravdou a pošetilosti se zhrouť před rozumem, a to bez nátlaku a pronásledování“ [cit. Wingo 2003: 18].

Předpovědi smrti mýtu v politickém životě moderního Západu se nicméně ukázaly jako předčasné. Navzdory racionalistickému dědictví osvícenství nebyly mýtus, náboženství a modernita vzájemně neslučitelnými pojmy. Průkopník moderní sociologie Émile Durkheim na přelomu devatenáctého a dvacátého století v několika svých dílech ukázal, že tradiční víra v Boha byla v moderní společnosti nahrazena sekulární ideologií, v níž se nicméně nadále odrážejí hlubší religiózní struktury [Durkheim 2002: 33–56]. Obdobně Robert Ellwood tvrdil, že navzdory procesu sekularizace a racionalizace hraje mýtus i nadále významnou roli v intelektuálním a politickém životě moderní západní společnosti [Ellwood 1999: 28–38]. Mýtický a symbolický rozměr moci studovali a analyzovali například Ernst Kantorowicz v knize *Dvě těla krále* [2014], Marc Bloch v zásadním díle *Králové divotvárci: studie o nadpřirozenosti přisuzované královské moci, zejména ve Francii a Anglii* [2004] a Georges Dumézil v obsáhlých studiích o archaických institucích indoevropských národů [Dumézil 1997; 2001; 2005].

Ajume H. Wingo v knize *Veil Politics in Liberal Democratic States* [2003] zdůraznil, že neracionální faktory včetně rétoriky, symbolů a tradic slouží jako klíčové nástroje motivace a mobilizace občanů v moderních liberálních demokraciích. Henry Tudor definoval politický mýtus jako vyprávění o politické společnosti: „V mnoha případech jde o příběh politické společnosti, která existovala nebo byla vytvořena v minulosti a kterou je nyní třeba obnovit nebo zachovat. V jiných případech se týká politické společnosti, která má být vytvořena v budoucnosti, a vypráví se s cílem povzbudit lidi, aby její příchod urychlili“ [Tudor 1972: 138].

Sociolog Peter L. Berger v knize *Posvátný baldachýn: Základy sociologické teorie náboženství* [2018] ukázal, že jednou ze základních funkcí lidské kultury je vytváření

uspořádávajícího principu – nomos – prostřednictvím různých kulturních normativních mytologických či kosmologických modelů jako „štítu“ proti chaosu, existenciální nejistotě či „teroru dějin“ (termín, kterýrazil Mircea Eliade). Nomos představuje kulturní odpověď na lidskou snahu o transcendenci, kterou mnozí badatelé považují za univerzální lidský atribut (*Homo transcendens*). Peter L. Berger předpokládal, že sociálně konstruovaný nomos byl „kosmizován“ a promítán do vesmíru, aby vytvořil „posvátný baldachýn“ jako psychologickou ochranu před nesmyslností života a smrtelností lidských bytostí [Berger 2018: 19–38]. Rozpad posvátného baldachýnu mohl vést k rozsáhlé společenské krizi a vzniku milenaristických a apokalyptických hnutí usilujících o vytvoření nového kosmologického baldachýnu. V moderní společnosti může nabýt posvátný baldachýn podoby sugestivního politického mýtu.

Roger Griffin ukázal ve studii *Modernismus a fašismus* [2015], že základní koncepty antropologie náboženství, jako jsou mýtus přechodu, přechodový rituál, *communitas* a *liminoidnost*, které pro studium archaických společností vypracovali antropologové Arnold van Gennep a Victor Turner, mohou sloužit jako užitečné nástroje pro kritický výklad povahy moderního fašismu [Griffin 2015: 161–191]. Podceňovat sílu iracionálna v životě moderní liberální civilizace může být někdy riskantní. Anglický katolický spisovatel Gilbert Keith Chesterton si například na počátku dvacátého století všiml podobnosti mezi pojetím „rasové dědičnosti“ prosazovaným moderní eugenikou a archaickou, barsbarskou představou „divokého severu“ o pokrevních vztazích a jejich magii, která byla historicky marginalizována křesťanstvím a nešťastně oživena pomýlenou moderní vědou. Gilbert Keith Chesterton byl však přesvědčen, že nikdo v moderní společnosti není natolik šílený, aby prosazoval zákony fyzické dědičnosti inspirované našim prehistorickým společenským životem. Ukázalo se, že se hluboce mýlil [Chesterton 1997: 119–120].

V některých případech by technologie mohly paradoxně usnadnit návrat mýtu do veřejného prostoru. Eric McLuhan tvrdil, že zavedení moderních médií rehabilitovalo akustický prostor a probudilo kmenovou sensitivitu v samém srdci moderní civilizace. V tomto smyslu Eric McLuhan označil rádio za „kmenový buben s mocí retribalizovat lidstvo, s jeho téměř okamžitým zvratem individualismu v kolektivismus, fašismus nebo marxismus“ [Logan 2017: 5]. Novokantovský filozof Ernst Cassirer shrnul koncept politického mýtu ve své posmrtně vydané knize *Mýtus státu* z roku 1946. Mýtus byl pro Cassirera obecným označením pro víry, zvyky a rituály, které drží pohromadě archaickou společnost (*Gemeinschaft*). Moderní společnost (*Gesellschaft*) je naproti tomu výsledkem kolektivní vůle. Ernst Cassirer připouštěl, že mýtus nebyl ve skutečnosti poražen a podroben, ale stále číhá ve tmě a čeká na svou hodinu a příležitost, aby se projevil v podobě antisystémových totalitních hnutí. Ernst Cassirer považoval mýty za vpád posvátného do jinak sekulárního světa, a viděl proto v moderním totalitním mýto-tvůrci kněze nového a iracionálního a tajemného náboženství. Vznik politického mýtu jako „zosobněné kolektivní touhy“ v moderní civilizaci byl důsledkem rozvoje nových technik moci ve dvacátém století a politické krize vedoucí k regresi a odmítnutí racionalistické tradice osvícenství. Například árijský mýtus v nacistickém Německu představoval účinný ideologický nástroj nového typu politiků, kteří nahradili mágy archaických společností [Cassirer 1973: 280–298].

Chiara Botticiová poznamenala, že všechny společnosti jsou a byly v jistém smyslu mýtické, liší se však v tom, do jaké míry může tento mýtický rozměr vyvolat kritickou reflexi a diskusi [Bottici 2007: 253]. Význam a role politického mýtu vyplývá ze samotné

evoluční historie našeho druhu. Kanadský psycholog Merlin Donald rozlišil ve svém sémiotickém popisu evoluce lidské mysli a kultury tři odlišné etapy kognitivního a kulturního vývoje: *epizodickou*, *mimetickou* a *mýtickou* fázi. Tyto dílčí kognitivní dispozice, které se postupně vyvinuly v průběhu evoluce našeho druhu a jimž podle Merlina Donalda odpovídá specifická kultura, byly integrovány do hierarchické struktury hybridní mysli moderního člověka. Projevují se jako relativně autonomní mentální kompetence během každodenních interakcí se společností a přírodou [Donald 1991].

Epizodické stadium můžeme charakterizovat jako souhrn kognitivních schopností existující u našich pleistocenních předků, které se vyskytují rovněž u dnešních lidoopů. Primáti vybavení epizodickou mentalitou žijí výhradně v přítomnosti a jsou spjati s konkrétní situací či epizodou. V mysli současného člověka jde o záblesk sugestivní či emocionálně intenzivní vzpomínky, kterou často nedokážeme časově či místně začlenit do proudu našeho života [Donald 1991: 124–161]. Mimetická kultura je první typicky lidskou výsadou, již nenalezneme u lidoopů. Mimetická dovednost neboli *mimesis* představuje schopnost vytvářet záměrné reprezentační akty, které nemají lingvistickou povahu. Mimetická kompetence umožnila vznik kolektivních rituálů, imitace a sociálního sdílení emocí jako životně důležitých nástrojů pro zachování, vnitřní soudržnost, solidaritu a reprodukci společenství [Donald 1991: 162–200]. Za hlavní kognitivní adaptaci, která byla průvodním znakem zrození anatomicky a mentálně moderního *Homo sapiens*, označil Merlin Donald vznik jazyka. Tato klíčová adaptace umožnila vysoce rozvinuté sémiotické dovednosti a vokální řeč jako nejučinnějšího prostředku sociální komunikace. Díky jazyku člověk vytváří mýtickou narativitu a kulturně a historicky podmíněné modely reality. Mýtus jako produkt vyprávění představoval autoritativní výklad skutečnosti, návod pro chování archaického společenství a nejzazší horizont porozumění světu a jeho silám [Donald 1991: 201–268].

Sociální existence člověka je vzhledem ke své sémanticky hybridní povaze vyplývající z teorie Merlina Donalda poměrně nestabilní a zranitelná [Donald 1991: 355–360]. Z úrovně rozvinuté a sofistifikované racionální kultury můžeme v důsledku nahodilých historických okolností poklesnout do archaického stadia našeho mentálního vývoje. Mnozí lidé nejsou schopni plnohodnotně využít všech možností, které jim nabízí jazyková kompetence. Důležitá část naší kultury je osvojována a předávána mimetickými prostředky. I když lingvistická kompetence představuje hlavní zdroj tvořivosti, kulturní inovace se šíří rovněž prostřednictvím mimetické nápodoby, která působí jako silný prostředek conformity. Zdá se, že většina lidí je mentálně „uvězněna“ v této sféře „věčného napodobování“ bez vlastního přínosu ke kulturnímu vývoji. Tato skutečnost sice posiluje sociální soudržnost a solidaritu, ale v kritických okamžicích, když je společenská kontrola oslabena, může způsobit, že lidé budou mít sklony k iracionálnímu davovému chování, často doprovázenému brutálním politickým násilím a honem na čarodějnice a obětní beránky.

Jednu z nejobsáhlejších teorií politického mýtu a jeho místa v dějinách lidstva předložil Hans Blumenberg ve svých pracích *The Legitimacy of the Modern Age* [1983] a *Work on Myth* [1985]. Zmíněný německý badatel ocenil přínos Ernsta Cassirera ke studiu mýtu, byl však skeptický k jeho předpokladu, že jakmile došlo historicky k přechodu od *mýtu* k *logu*, představuje vzkříšení politické mytologie v moderní společnosti výlučně historický regres [Blumenberg 1983: 251–252; Blumenberg 1985: 51]. Hans Blumenberg byl přesvědčen, že navzdory vzestupu moderního racionalismu a vědy se mýtus nestal překonaným

anachronismem. Hans Blumenberg zdůraznil, že mýtus je třeba analyzovat na základě problémů, které se snaží řešit, nebo podle takzvaného „absolutismu reality“, což znamená situaci, kdy člověk pozbyl kontroly nad podmínkami své existence [Blumenberg 1985: 3–4]. „Absolutismus reality“ souvisí se skutečností, že člověk je živočišný druh bez jasně vymezené ekologické niky. Stali jsme se symbolickým zvířetem, abychom nahradili nedostatky biologicky adaptivních instinktů. Racionalita i mýtus jsou proto podle Blumenberga pro přežití člověka nepostradatelné. Mytologie a modernita nestojí ve vzájemném protikladu. Politický mýtus a vědecká teorie pravidelně koexistují a vzájemně se posilují [Blumenberg 1985: 3–4; Bottici 2007: 250].

Teorie Hanse Blumenberga je metodologicky cenná a podnětná především kvůli svému historizujícímu přístupu ke studiu mýtu. Hans Blumenberg zdůraznil nestálost mýtu a ukázal, že mýtická látka prochází neustálým přepracováním narativního jádra takřka podle darwinistického přírodního výběru. Uvedený autor razil pro zmíněný proces převyprávění a reprodukce termín „práce na mýtu“ (*Arbeit am Mythos*). Narativní jádro mýtu se v průběhu času mění, protože je uzurpováno a využíváno pro různé historické potřeby a zájmy [Blumenberg 1985: 34; Bottici 2007: 7–8]. Proto politický mýtus není světónázor, který přetrvává v čase beze změny, ale vyprávění s mnoha projevy připomínající Wittgensteinovu jazykovou hru [Tudor 1972, 91].

Thomas Robert Malthus

Z trojice nejvýznamnějších průkopníků britské liberální ekonomické školy, Adama Smithe, Davida Ricarda a Thomase Roberta Malthuse, je poslední uvedený bezpochyby nejméně zmiňován a znám. Ne všichni podobný odstup sdíleli. Například ekonom John Maynard Keynes si Malthuse vysoce cenil a dokonce poznamenal, že kdyby byl Thomas Robert Malthus, a nikoliv David Ricardo otcem hospodářské vědy devatenáctého století, byl by svět moudřejším a bohatším místem [Reisman 2018: 1]. Dopisy, které si Thomas Robert Malthus vyměňoval s Davidem Ricardem, označil John Maynard Keynes za „nejdůležitější literární korespondenci v celém vývoji politické ekonomie“ [Reisman 2018: 11].

Thomas Robert Malthus se narodil 13. února 1766 jako šesté dítě a druhý syn Daniela Malthuse, venkovského šlechtice vlastního malé panství poblíž Albury v hrabství Surrey. Zemřel 29. prosince 1834. Malthusův otec, který se zajímal o filozofii, botaniku a veřejné dění, byl přítelem Davida Huma a Jeana-Jacquesa Rousseaua a dopisoval si s Voltairem. Thomas Robert Malthus vystudoval matematiku na Jesus College v Cambridge. V roce 1789 přijal kněžské svěcení a působil jako vikář v Okewoodu v hrabství Surrey. Roku 1805 byl Thomas Robert Malthus jmenován profesorem dějin a politické ekonomie na Koleji Východoindické společnosti v Haileybury [Price 1998: 206–207].

V roce 1796 sepsal Thomas Robert Malthus pojednání *The Crisis, a View of the Present Interesting State of Great Britain by a Friend to the Constitution*, které nebylo nikdy vytištěno. Malthus v něm odmítl tvrzení Williama Paleye, že zvyšující se počet obyvatel je nejjistějším znakem štěstí a blahobytu státu. Je pravdou, že prosperující lidé mají více dětí, ale poptávka po pracovní síle zpravidla nedrží krok s nabídkou. Štěstí jedné generace je nutně vykupováno strádáním následujících pokolení. Takový je zákon přírody [Reisman 2018: 5].

Své nejslavnější dílo uveřejnil Thomas Robert Malthus anonymně v roce 1798. Plný název knihy zněl *Esej o principu populace, jak ovlivňuje budoucí zlepšení společnosti*,

s poznámkami ke spekulacím pana Godwina, M. Condorceta a dalších autorů. Thomas Robert Malthus v něm tvrdil, že produkce potravin roste aritmetickou řadou, zatímco obyvatelstvo přibývá řadou geometrickou. Uvedený dramatický nepoměr lze vyrovnat pouze válkami, epidemiemi a sociální nespravedlností prostřednictvím udržování společenské hierarchie a nerovnosti. Před touto přírodní zákonitostí není v rámci lidské společnosti úniku. Malthus zpochybnil chladným jazykem statistiky osvícenskou tezi, že racionální reforma institucí vyústí do všeobecného blahobytu. Samotná příroda s nespoutaným bujením života, pro který se nedostává zdrojů, zavrhne podobné filantropické iluze [Malthus 1966: 14–17].

Thomas Robert Malthus kritizoval chudinské zákony kvůli jejich nadměrné „štědrosti“ a zdůrazňoval, že chudí nemají žádný přirozený nárok na podporu [Meek 1953: 15–16]. V šestém vydání své knihy z roku 1826 Malthus napsal:

Jsme povinni ve jménu spravedlnosti a cti formálně odmítnout právo chudých na podporu. Za tímto účelem bych navrhol, aby bylo vydáno nařízení, které by prohlašovalo, že žádné dítě narozené z manželství, které se uskutečnilo po uplynutí jednoho roku od data zákona, a žádné nemanželské dítě narozené dva roky od téhož data, by nikdy nemělo mít nárok na podporu farnosti. Dítě má pro společnost relativně malou hodnotu, protože jeho místo okamžitě zaujmou jiní ... Všechny narozené děti nad rámec toho, co by bylo potřeba k udržení populace na této (požadované) úrovni, musí nutně zahynout, pokud pro ně nebude vytvořen prostor úmrtím dospělých osob. ... měli bychom usnadnit, místo toho abychom se snažili pomýleně a marně bránit, přírodě její působení na úmrtnost; a pokud se obáváme příliš častých příchodů strašné formy hladomoru, měli bychom důsledně podporovat jiné podoby destrukce, kterou příroda musí používat. Místo toho, abychom chudým doporučovali čistotu, měli bychom podporovat opačné návyky. V našich městech bychom měli zúžit ulice, naplnit domy více lidmi a nebránit návratu moru. Na venkově bychom měli stavět osady v blízkosti stojatých tůní a zejména podporovat osídlování všech bažinatých a nevhodných míst. Především bychom však měli zavrhnout specifické léky na pustošivé nemoci a všechny nesmírně pomýlené filantropy, kteří se domnívají, že prokazují lidstvu službu tím, že navrhují plány na úplné vymýcení nebezpečných chorob. [cit. Chase 1975: 6]

Malthusovy argumenty ovlivnily znění nového chudinského zákona přijatého roku 1834, který zavedl v Anglii chudobince jako klíčovou součást pomoci nemajetným, sirotkům a starým lidem. V chudobincích vládl mimořádně přísný režim a podmínky, které měly za cíl odradit chudé od závislosti a naučit samostatnosti a spolehání na sebe sama. Thomas Robert Malthus se přitom sám považoval za altruistu. Toužil údajně po společenském dobru, jehož bylo ale podle jeho mínění možné dosáhnout výlučně omezením růstu populace a nerovnoměrnou distribucí zdrojů mezi různé skupiny lidí, i když v pozdějších pěti následujících doplněných a přepracovaných vydáních *Eseje o principu populace* své tvrzení o blížící se populační apokalypse zmírnil [Reisman 2018: 50–51].

Thomas Robert Malthus nicméně neměl po své závěry žádné empirické důkazy. Odvolával se pouze na demografický vývoj ve Spojených státech amerických [Meek 1953: 13]. Thomas Robert Malthus dokonce ani nevěděl, zda se počet obyvatelstva v Anglii zvyšuje, nebo klesá! První sčítání lidu v dějinách se v této zemi uskutečnilo až v roce 1801. V dané otázce navíc nepanovala shoda. Richard Price v roce 1771 varoval, že v Anglii a Walesu se od roku 1688 snížilo množství lidí o čtvrtinu. John Howlett naproti tomu o deset let později naopak dokazoval, že se za příslušnou dobu obyvatelstvo Anglie a Walesu rozrostlo o třetinu [Reisman 2018: 39]. Tato nejistota přetrvávala v osmnáctém století i mezi mysliteli zabývajícími se vývojem lidstva jako celku. Charles Louis Montesquieu se domníval,

že počet lidí na zemi od doby starého Říma výrazně poklesl, zatímco David Hume byl přesvědčen o opaku [Price 1998: 217].

Thomas Robert Malthus nebyl ve svém skepticismu vůči demografickému růstu zcela původním. Skotský duchovní Robert Wallace ve spisech *Dissertation on the Numbers of Mankind* (1752), *Characteristics of the Present State of Great Britain* (1758) a *Various Prospects of Mankind, Nature, and Providence* (1761) předpověděl dobu, kdy země bude natolik přelidněná, že neuživí své obyvatele. Na povrchu země nebude ani dost místa pro jejich těla. Lidé se budou navzájem zabíjet a nemoci, epidemie, potraty a infanticida se stanou běžnou součástí života. Zvítězí právo silnějšího. Svět bude hladovět. Obdobné názory vyjádřil také James Steuart v knize *Principles of Political Economie* z roku 1767 [Reisman 2018: 41]. Anthony Waterman upozornil na nápadnou podobnost mezi Malthusovými tezemi a úvahami známého teologa Williama Paleye v *Principles of Moral and Political Philosophy* z roku 1785 [Waterman 1996: 681]. Thomas Robert Malthus pravděpodobně zachytil literárně přitažlivou formou téma, které odráželo „ducha doby“ demografického a hospodářského růstu a soumraku tradiční společnosti. V roce 1800 Edwin Gardner, jenž neznal Malthusovu o dva roky starší práci, uveřejnil studii *Reflections upon the Evil Effects of an Increasing Population upon the Present High Price of Provisions*, která Malthusovy úvahy bezděčně reprodukovala [Price 1998: 211].

Pro zrod Malthusovy populační teorie měly zásadní význam úvahy Benjamina Franklina, i když Malthusova receptce Franklinových myšlenek byla do jisté míry založena na nedorozumění. Benjamin Franklin, neobyčejně všestranný myslitel a veřejný činitel, uveřejnil roku 1751 anonymně studii *Observations Concerning the Increase of Mankind and the Peopling of Countries*. V předchozím roce přijal britský parlament zákon, kterým zakázal v severoamerických osadách vyrábět železo. Kolonisté tak byli odkázáni výlučně na dovoz z Velké Británie. Benjamin Franklin toto opatření omezující hospodářský vývoj kritizoval a argumentoval, že místní obyvatelé budou impériu užitečnější jako výrobci a spotřebitelé zároveň. Benjamin Franklin tvrdil, že Amerika má dvakrát vyšší porodnost než Evropa a že její populace se zdvojnásobuje každých 25 let, což je způsobeno místními vysokými výdělky a dobrými životními podmínkami. V porovnání s Evropany se američtí osadníci těšili z vyšší ekonomické nezávislosti, dříve uzavírali sňatky, a vytvářeli tak početnější rodiny. Jestliže ve Franklinových časech žilo v britských koloniích v Severní Americe milión osob, za dvě desetiletí to budou dva milióny, což bude znamenat obrovský impuls pro rozmach Britského impéria. Tento stav dal Benjamin Franklin do kontrastu s poměry na plantážích v Karibiku, kde černí otroci trpěli vysokou úmrtností a nebyli přínosní ani jako spotřebitelé. Moderní obchodní společnost potřebuje svobodné pracovníky. Důvodem otroků snižuje počet obyvatel tím, že vytlačuje bílé dělníky [Reisman 2018: 40; Bashford – Chaplin 2016: 4–5, 44–45; Zirkle 1957: 59]. V roce 1803, kdy proběhlo ve Spojených státech druhé sčítání lidu, se ukázalo, že Franklinův odhad byl mírně konzervativní. Míra nárůstu obyvatelstva za deset let činila 35,1 % (3,05 % ročně). Tato hodnota naznačovala, že se počet obyvatel zdvojnásobuje za každých 23 let a 15 dní [Zirkle 1957: 59].

Během jednání o mírových podmínkách na sklonku sedmileté války (1756 až 1763) měla Velká Británie na výběr mezi ziskem karibského ostrova Guadeloupe a Kanady (severní části Nové Francie). Volba mezi nimi byla v zásadě rozhodnutím mezi nesmírně výnosnými zemědělskými plantážemi založenými na nesvobodné práci na straně jedné a kultivací a rozvojem výroby a obchodu na kontinentu spjatými se svobodnou prací

a podnikáním na straně druhé. Benjamin Franklin jednoznačně doporučoval upřednostnit Kanadu, což také stvrdil podpis Pařížské smlouvy v roce 1763. Hospodářské a politické spory, které probíhaly v šedesátých letech osmnáctého století mezi Velkou Británií a americkými kolonisty, a vzednutí amerického patriotismu zvýšilo zájem o Franklinovu populační imaginaci. Osadníky fascinovalo, že Američané v budoucnosti početně převýší Brity a stanou se populačním centrem impéria a možná i politickým střediskem anglosaského světa [Bashford – Chaplin 2016: 45–46; Zirkle 1957: 60].

Americký patriot reverend Ezra Stiles působící na Princetonské univerzitě se v kázání *A Discourse on the Christian Union* z roku 1761 odvolával na Franklinovu vizi hustě zalidněné Ameriky a zopakoval, že počet obyvatel země se každých pětadvacet let zdvojnásobuje. V roce 1769 napsal anglický duchovní Richard Price Benjaminu Franklinovi dopis o populaci, který byl později otištěn ve Filozofických rozpravách Královské společnosti v Londýně a Richard Price jej zařadil do své knihy *Observations on Reversionary Payments* z roku 1771. Richard Price zmínil Franklinův odhad demografického vývoje v Americe a předpověděl, že během sedmdesáti let převýší počet Američanů Brity v poměru dva ku jedné. Thomas Robert Malthus znal Stilesův a Priceův text a údaj o zdvojnásobení počtu amerického obyvatelstva během pětadvaceti let z něj citoval. Nedohledal si ale Benjaminu Franklina jako původní zdroj, a to navzdory tomu, že Malthusův vydavatel Joseph Johnson zveřejnil Franklinovu práci *Observations Concerning the Increase of Mankind* v souborném vydání Franklinových spisů z roku 1779 [Bashford – Chaplin 2016: 71–72].

Toto opomenutí mělo závažné důsledky. Kdyby Thomas Robert Malthus četl Franklinovo pojednání, uvědomil by si, že autor sice dospěl k závěru, že lidská populace se zvyšuje geometrickou řadou, ale nikde netvrdil, že prostředky k obživě rostou aritmeticky [Bashford – Chaplin 2016: 72]. Benjamin Franklin obdobně jako William Godwin věřil v produktivní a tvůrčí síly lidského rozumu, které dokážou vyčerpávat přírodní zdroje k zabezpečení důstojného života lidí bez ohledu na jejich množství. Thomas Robert Malthus byl přesvědčen, že každá společnost narazí dříve nebo později na své přírodní meze. Lidská přirozenost nikdy nemůže podle jeho názoru zcela překonat přírodní limity. Thomas Robert Malthus se na rozdíl od Williama Godwina, Benjaminu Franklina nebo mnohých představitelů skotského a francouzského osvícenství domníval, že progresivní vývoj společnosti automaticky nezajišťuje vyšší produktivitu a efektivitu při využití plodů přírody. Přírodní zákony vždy nakonec převládnu nad lidskými aspiracemi [Malthus 1966: 231–232].

Malthusovy teze byly naprostým protikladem optimistických osvícenských vizí markýze Nicolase de Condorceta nebo Williama Godwina (s nímž se Thomas Robert Malthus osobně stýkal) a rehabilitací imaginace „války všech proti všem“ Thomase Hobbese [Bashford – Chaplin 2016: 73–74; Petersen 1990: 275–276]. William Godwin, který byl partnerem proslulé bojovnice za ženská práva Mary Wollstonecraftové, proslul především jako autor spisů *Enquiry Concerning Political Justice* (1793) a *The Enquirer* (1797). Nejznámější dílo markýze Condorceta *Esquisse d'un tableau historique des progrès de l'esprit humain* bylo vydáno až po jeho tragické smrti roku 1795. Oba muži, kteří navázali na učení Jeana-Jacquesa Rousseaua, věřili, že lidstvo může prostřednictvím vědy a rozumu dosáhnout spravedlivé a blahobytné společnosti zbavené pověr, vykořisťování a zděděných výsad [Price 1998: 206]. Ve Velké Británii se tak jako pesimistická polemika vůči příslibům osvícenství postupně rodilo intelektuální hnutí, které se na rozdíl od konzervativců, k nimž

náležel Joseph de Maistre, Louis Gabriel Ambroise, vikomt de Bonald, nebo Edmund Burke, neodvolávalo na autoritu a moudrost tradice a víry, ale využilo při svém výpadu vůči emancipačním aspiracím moderního věku jazyka vědy. Thomas Robert Malthus byl svorníkem, který umožnil, aby se uvedená vzpoura vůči modernitě přenesla do devatenáctého až jednadvacátého století.

William Hazlitt poznamenal v roce 1807, že Malthusova kniha je kázáním bohatých určené pro chudé [Bashford – Chaplin 2016: 248]. Německý ekonom Friedrich List o malthuziánství napsal: „Toto učení by lidem změnilo srdce v kámen. Co by se však nakonec dalo nadít od národa, jehož občané mají v hrudi namísto srdcí kameny? Co jiného než naprostý úpadek veškeré morálky, tím i všech produktivních sil, všeho bohatství a veškeré civilizace a moci národa?“ [Friedell 2006: I, 571]. George Gordon Byron poněkud shovívavěji uvedl, že Malthus zavedl „jedenácté přikázání“, totiž „neoženíš se, dokud to není výhodné“, a že založil manželství na čisté aritmetice [Petersen 1990: 276].

Mnozí autoři dávají Malthusovy úvahy do kontextu společenského neklidu, který zavládl v Anglii v důsledku ohlasů Francouzské revoluce, rozvoje průmyslové výroby a proletarizace části společnosti. Britská vláda pod vedením ministerského předsedy Williama Pitta mladšího zavedla řadu represivních opatření k potlačení radikálních hnutí. V roce 1795 byly přijaty zákony omezující veřejná shromáždění a rozšiřující definici velezrady. Mnoho významných radikálů a reformátorů bylo v tomto období zatčeno, uvězněno nebo vyhoštěno. Některé známé osobnosti, jako například Thomas Paine a John Horne Tooke, čelily pronásledování za své radikální spisy a politické aktivity. Na jaře 1798 se rozšířily zvěsti o připravované invazi francouzské armády, kterou měli podpořit skotští a irští povstalci. Vláda pozastavila platnost *habeas corpus* [Bederman 2008: 774–775; Reisman 2018: 94; Bashford – Chaplin 2016: 60].

Malthusovo dílo posloužilo k obhajobě zájmů nejenom průmyslové buržoazie, ale především velkých pozemkových vlastníků, kteří stále představovali páteř britské vládnoucí třídy [Reisman 2018: 18]. Karel Marx v tomto smyslu poznamenal, že na povrchu byl Thomas Robert Malthus liberál, pod nímž se nicméně skrýval reakcionář: „Malthus podporuje kapitalistickou výrobu, ale jenom v míře, v níž se nestane revoluční a historickou silou, ale poslouží pouze k vytvoření širší a pohodlnější materiální základny staré společnosti“ [Meek 1953: 17]. Marxův výpad může působit na první pohled překvapivě, protože Marx sdílel s Malthusem kritický pohled na Godwina a Condorceta a zároveň obdobně jako Malthus respektoval liberálního ekonoma Davida Ricarda. Karel Marx si nicméně uvědomil, že Thomas Robert Malthus zpochybňuje schopnost produktivních sil modernity dosáhnout všeobecného blahobytu, který by měl nastat v beztrždní společnosti [Petersen 1990: 279]. Friedrich Engels v roce 1844 argumentoval, že více lidí znamená i vyšší počet pracovních sil. Pokud by to nestačilo, Engels věřil v neomezený potenciál vědeckého pokroku, který dokáže zajistit potřeby všech lidí. Vždy existuje východisko. Rozsáhlé lány panenské půdy v údolí Mississippi by mohly uživit veškeré obyvatelstvo Evropy [Price 1998: 213–214].

Existuje jeden antropologický aspekt, který spojuje Thomase Roberta Malthuse více s tradičním aristokratickým prostředím *ancien régime* než s dravým dynamismem a asertivitou kapitalistické éry. Malthus chápal člověka primárně jako zahálčivou bytost. Lenost je pro něj přirozenější než neklid a aktivita. Na rozdíl od Benjamina Franklina, Karla Marxe nebo Thorsteina Veblena se Thomas Robert Malthus nedomníval, že člověk je *Homo faber* toužící po úspěchu a vzestupu. Je to tlak populačního růstu, nedostatku zdrojů a hlad,

kteřý je zdrojem lidské aktivity a činorodosti [Reisman 2018: 271–272]. Duchovní Thomas Robert Malthus tak vytvořil svébytnou teodiceu. Zlo existuje nikoliv proto, aby vytvářelo zoufalství, ale aby podněcovalo k práci. Bez zla a hladu by nebylo hospodářského života. Rousseauův ušlechtilý divoch či mýtické zlaté pokolení žijící v rajské hojnosti by nikdy nevymanili z umrtvujícího polospánku zahálky.

Malthusova snaha podříditi produktivní síly modernity tradičnímu aristokratickému a oligarchickému řádu souzněla s duchem hierarchických rasových systémů devatenáctého a dvacátého století, které ospravedlňovaly nerovnost jak v rámci „globálního apartheidu“ vytvořeného kolonialismem, tak uvnitř třídní společnosti kapitalistického Západu [Losurdo 2014: 113]. Thomas Robert Malthus je dnes pravděpodobně nejvíce znám v souvislosti se svým vlivem na Charlese Darwina či z odkazů environmentálního hnutí. Je to nespravedlivé, protože malthuziánství (tento pojem se poprvé objevil v roce 1833) zásadně ovlivnilo západní civilizaci a způsob, jakým se rozhodla naložit s produktivními silami, zdroji a plody modernity. UVědomil si to Karel Marx, jakkoliv Malthuse přezíral, když v roce 1865 napsal: „Vezměme si například Malthusovu knihu o populaci. V prvním vydání to nebyl nic jiného než senzační pamflet a plagiát od začátku do konce. A přesto, jaký podnět tato pomluva lidského rodu vyvolala“ [cit. Meek 1953: 24].

Ronald L. Meek poznamenal, že v první polovině devatenáctého století pravděpodobně neexistovala vlivnější a diskutovanější idea, než kterou vyslovil ve svém útlém spise Thomas Robert Malthus [Meek 1953: 24]. Poté se jeho jméno vyskytuje již méně často. David Reisman proto napsal, že Malthus měl přátele, ale na rozdíl od Adama Smithe nebo Davida Ricarda žádné žáky [Reisman 2018: 295]. Je to nicméně nedorozumění. Malthusův intelektuální podnět se ponořil do podvědomí moderního myšlení a obtiskl – často ve zjednodušené podobě – do mnoha intelektuálních proudů, které ovlivňují západní civilizaci dodnes, aniž je přímo vysloveno jméno prvotního hybatele.

Malthuziánství zrozené z kritiky osvícenské filantropie a sociálního reformismu se vyvíjelo a měnilo podle historických okolností. Thomas Robert Malthus se pokládal za liberála, který propagoval minimální zasahování státu do ekonomického života [Reisman 2018: 85; Bashford – Chaplin 2016: 1]. Řada myslitelů a veřejných činitelů hlásících se k liberalismu jeho ideje přijímala s patrnou vstřícností. Alexis de Tocqueville neváhal prohlásit, že pařížská filantropie zabíjí francouzskou společnost [Losurdo 2014: 115]. Malthusův současník filozof Jeremy Bentham v obdobném duchu tvrdil, že chudoba není způsobena sociálním řádem, ale je projevem přírodních zákonů. John Stuart Mill byl podle Thomase Sowell v knize *Principles of Political Economy* z roku 1848 „malthuziánštější“ než sám Malthus [Sowell 1962: 268]. Jean-Baptiste Say, francouzský ekonom a žák Adama Smithe, jenž byl Malthusovým vrstevníkem, Malthusovu populační teorii s výhradami podpořil obdobně jako Frédéric Bastiat [Barrows 2010: 1181–1185]. William Taylor Coleridge si v polovině třicátých let devatenáctého století postěžoval, že Malthusovy myšlenky otrávilý mysl takřka všech předních mužů Anglie [Reisman 2018: 17]. Členové Malthuziánské ligy (*Malthusian League*) založené v Anglii v roce 1877 se vesměs hlásili k liberalismu a volnomyšlenkářství [Petersen 1990: 277–278]. O Malthusově teorii se příznivě vyjádřil Ludwig von Mises, který ji označil za součást liberálního světového názoru [Barrows 2010: 1190–1195].

Ve Spojených státech amerických navázal na odkaz Benjamina Franklina především Alexander Hamilton, kterému prezident George Washington svěřil nelehký úkol obnovit po válce za nezávislost americké hospodářství. Alexander Hamilton se inspiroval více

merkantilismem než klasickým liberalismem Adama Smithe. Zavedl vysoká dovozní cla, zřídil národní banku a poskytoval státní úvěry na rozvoj infrastruktury a výroby [Spannaus 2019: 1–68]. Thomas Jefferson a James Madison však viděli budoucnost Ameriky jako „zemi svobodných farmářů“, která bude prakticky nadále agrární periferií Velké Británie obdobně jako Irsko nebo Portugalsko. Oběma státníkům Malthusovo učení imponovalo. Thomas Jefferson ocenil především Malthusovo tvrzení, že demograficky zdravá země by měla především vyvážet zemědělské produkty a dovážet hotové výrobky, protože to odpovídalo jeho vizi americké společnosti [McCoy 1980: 266]. Thomas Jefferson si nicméně uvědomoval, že po koupi Louisiany v roce 1803 získaly Spojené státy americké obrovskou rozlohu úrodné půdy, jejíž zalidnění odloží platnost Malthusova populačního zákona [McCoy 1980: 267–268]. James Madison upozornil na paradox, že Spojené státy americké disponují jako liberální a více rovnostářská společnost méně možnostmi omezení růstu populace než Evropa s jejími feudálními a anachronickými zákony a zvyky udržujícími při životě tradiční hierarchii [McCoy 1980: 273]. Zdá se, že bez protekcionismu a průmyslové revoluce by americká republika dospěla k agrárnímu feudalismu ospravedlňovanému malthuziánstvím.

Thomas Robert Malthus učinil z nerovnosti mezi lidmi přírodní zákon. Představoval důležitého mediátora mezi tradiční sociální hierarchií předosvěcenského věku zdůvodňovanou vírou a tradicí a nerovností moderní doby legitimizovanou ideologií a vědou. V tomto smyslu vysvětloval vznik moderního rasismu Louis Dumont ve své klasické knize *Homo Hierarchicus: The Caste System and Its Implications* [1970]. Podle Louise Dumonta poté, když koncept univerzální rovnosti nahradil hierarchické hodnoty *ancien régime*, nerovnost byla vytlačena do nové oblasti biologie, kde se objevila v podobě vědeckého rasismu [Dumont 1970: 237, 254].

Mezi liberalismem a malthuziánstvím existovalo skryté srozumění a konspirace, která se projevila v následujících dvou stoletích. Zákon klesajících výnosů, který formuloval francouzský fiziokrat Anne Robert Jacques Turgot, má platnost pouze tehdy, jestliže se vyloučí neomezený tvůrčí potenciál lidského rozumu. A právě o to se malthuziánství snaží prostřednictvím různých podob svých manifestací, které buď znevolaňují či degradují lidské tělo, jako byl rasismus, sociální darwinismus nebo eugenika, nebo relativizují možnosti lidského kritického myšlení [Michéa 2019].

Vznik árijského politického mýtu

Na souvislost mezi tradičními genealogickými spekulacemi, které jsou úzce provázány s „prapůvodními intuicemi krve a půdy“ (*Urahnungen von Blut und Boden*), a moderním rasovým totalitářstvím upozornil Léon Poliakov v klasickém pojednání o vývoji árijské ideologie *The Aryan Myth. A History of Racist and Nationalist Ideas in Europe* [Poliakov 1996: 3]. Filozof Eric Voegelin ve stejné díle *Řád a dějiny (Order and History)* popsal pojmy krev a pokrevní linie jako univerzální symboly, které ovlivňovaly život všech lidských společností. Eric Voegelin poukázal na to, že na konci raného novověku došlo k transformaci tradičních aristokratických sociálních metafor v masovou politickou ideologii. Metafory zdůrazňující šlechtický původ a aristokratickou nadřazenost byly během Francouzské revoluce demokratizovány, staly se kolektivním majetkem moderních národů a byly začleněny do moderní sekulární rétoriky moci, superiority a privilegií. Tento proces

vedl ke zrodu destruktivních a mobilizujících nacionalistických a rasových ideologií [Voegelin 1999].

Genealogické spekulace, které zmínil Léon Poliakov, a tradiční aristokratické sociální metafory, jež zkoumal Eric Voegelin, byly v západní tradici inspirovány především antickými, starozákonnými a posléze i severskými zdroji. Koncept genealogické imaginace je úzce spjat s tradičními kategoriemi etnické identity, nacionalismu nebo rasy a podílel se na tvorbě a reprodukci kolektivního etnického vědomí před nástupem moderního nacionalismu [Kidd 1999: 10]. Mezi jednotlivými verzemi a výklady genealogické imaginace docházelo v průběhu staletí k neustálým střetům a selekci, které odpovídaly Blumenbergově „práci na mýtu“ a v nichž měly důležitou úlohu mocenské a politické faktory.

Legendární hrdinové trojské minulosti v kombinaci s archaickými Franky hráli důležitou roli jako údajní mytologičtí předkové středověkého francouzského národa. Raně středověké kroniky uváděly Priama jako prvního krále Franků [Huppert 1965: 227–241]. Historické spekulace o etnických počátcích raně středověkého francouzského státu úzce souvisely s politickými spory v době vzestupu francouzské absolutistické monarchie. Generální stavy se stavěly proti vývoji směrem k absolutní královské moci a zdůrazňovaly hypotetický demokratický charakter raných francouzských politických institucí, které údajně založila původní franská šlechta po dobytí Galie [Barzun 1932: 54].

Renesanční učenci, například Estienne Pasquier, se pokusili kritickými argumenty legendu o trojském původu Francouzů zpochybnit, ale uspěli pouze částečně [Leber 1838: 229–230; Barzun 1932: 92]. Alsaský humanista Beatus Rhenanus ve svém díle *Rerum Germanicarum libri tres* z roku 1531 vyzdvihl germánský původ Franků, kteří si podmanili romanizovanou Galii, čímž zahájil souboj mezi galskou a severskou identitou francouzského národa, který pokračoval až do proslulého Sieyèsova pamfletu *Qu'est-ce que le Tiers État* z roku 1789 [Huppert 1965: 232; Barzun 1932: 21–26]. Ve spise *Franco-Gallia* z roku 1573, pokládaném za nejvlivnější projev genealogické imaginace šestnáctého století, François Hotman zdůraznil v kontextu náboženských válek germánský charakter francouzských politických institucí [Baird 1896: 618; Barzun 1932: 76–77; Armstrong 1889: 19; Dareste 1876: 45; Harsin 1926]. Myšlenka složení francouzského národa ze dvou odlišných etnických skupin či ras se stala organickou součástí francouzského historického vědomí a přispívala k rozdělení národního společenství [Guizot 1820: iii–iv].

Německý etnocentrismus pronikl do středověké náboženské představitosti, a tak zpochybnil univerzalizmus křesťanské ortodoxie. Blahoslavená Hildegarda z Bingenu (1098–1179), německá benediktinská mystička, nazývaná „Sybilla z Rýna“, byla přesvědčena, že Adam a Eva hovořili německy. V době císařského interregna mezi lety 1254 a 1273 vydali Jordan von Osnabrück a Alexander von Roes pamflet *De praerogativa romani imperii*, v němž zdůraznili, že německá říše měla od dob Karla Velikého zvláštní boží poslání. Alexander von Roes přirovnal na přelomu třináctého a čtrnáctého století na hypotetickém genealogickém stromu evropských národů kořeny k Římanům, zatímco Germáni představovali kmen a Francouzi a Italové větve [Budil 2002: 40]. Genealogické spekulace v severských zemích byly ovlivněny rovněž Tacitovým popisem starověkých Germánů ve spise *Germania* jako svobodné autochtonní válečnické populace nemísící se s příslušníky jiných národů [Tacitus 1976: 331–333]. Norman Cohn a Léon Poliakov upozornili na fenomén *Knihy sta kapitol*, kterou v letech 1490–1510 napsal v Alsasku anonymní „Hornorýnský revolucionář“ a v níž se mísila milénaristická fantazie s genocidním etnocentrismem

a pangermánskou eschatologií: „My Němci jsme svobodní a vznešení, ovládli jsme násilím mnoho zemí a zanedlouho s Boží pomocí přivedeme svět k podřízení se starobylému řádu“ [cit. *Poliakov 1996: 78*].

Na basilejském koncilu v roce 1434 vyzdvihl Nicolaus Ragvaldi (Nicolaus Ragvaldsson), švédský biskup z Växjö a zástupce krále Erika Pomořanského, úlohu Gótů, kteří „překročili Baltské moře a rychle se zmocnili Egypta a Asie“. Nicolaus Ragvaldi zdůraznil, že švédská monarchie je silnější a vznešenější než kterákoli jiná [*Ekman 1962: 52–53*]. Švédský panovník Gustav I. Vasa byl nazýván „králem Gótů a Vandalů“ [*Neville 2009: 218*]. V roce 1679 vydal Olof Rudbeck rozsáhlé dílo *Atlant eller Manheim* neboli *Atlantica*. Rudbeck v knize uvedl stovky „důkazů“, proč se legendární Atlantida nacházela Švédska, kde po potopě světa rovněž našel útočiště Noemův syn Japetus se svou rodinou [*Ekman 1962: 60*]. Podle Olafa Rudbecka pocházela ze Skandinávie veškerá filozofická moudrost Egypta, Asie a Evropy a celý pohanský panteon [*Neville 2009: 219*].

Zrod anglosaské kolektivní identity souvisel s dramatickými událostmi spjatými s odlukou anglikánské církve od Říma. Tato revolta obsahovala podobně jako Lutherova reformace konzervativní a nostalgický prvek, který ji pomáhal legitimizovat údajným návratem k původním autentickým kořenům víry a společenského řádu. Koncem šestnáctého a počátkem sedmnáctého století se zájem přesunul od náboženských otázek k povaze politických a právních institucí starých Anglosasů, kteří byli představováni jako „svobodmilovný národ, těšící se zastupitelským institucím a vzkvétající primitivní demokracií“ [*Horsman 1976: 388*]. Prolnutí anglosaství a germanismu na přelomu šestnáctého a sedmnáctého století je spojeno se jmény Thomase Coryata a Richarda Verstegana [*Budil 2002: 33*].

Leon Poliakov napsal, že jestliže Francouzská revoluce podpořila galskou identitu francouzského národa, Slavná revoluce z roku 1688 přesvědčila Angličany o jejich germánském původu. Zejména vůdci whigů dali anglické svobody do přímé souvislosti s germánským či gótským odkazem. William Temple v *Úvodu do dějin Anglie* z roku 1695 zdůraznil kontinuitu saských politických a ideových principů, které v průběhu staletí poskytly anglické společnosti specifické rysy [*Poliakov 1996: 49*].

Proměny západní genealogické imaginace v průběhu středověku a raného novověku probíhaly v souladu s Blumenbergovým pojetím „práce na mýtu“, během níž bylo původní narativní jádro obsahující starozákonní, antické a severské prvky modifikováno podle funkce, kterou mělo v příslušném historickém kontextu plnit. Ve druhé polovině osmnáctého století a v prvních desetiletích však doznalo postavení Západu ve světě zásadní změny. John Darwin razil v této souvislosti pojem „eurasijská revoluce“ probíhající v letech 1750 až 1830, která vyústila v globální hegemonii západní civilizace v čele s anglosaskými mocnostmi [*Darwin 2007: 160*]. Tradiční genealogické spekulace tak byly postaveny před zcela novou výzvu, kdy měly reagovat na novou geopolitickou konstelaci a zároveň na modernizaci západní společnosti spočívající v nástupu nacionalismu, zahájení průmyslové revoluce a rozvoji přírodních věd. Prolnutí genealogické imaginace s árijským učením, rasovou ideologií a malthuziánstvím představovalo vhodnou adaptaci, jejímž cílem bylo sugestivně a prostřednictvím vědeckého idiomu obhájit společenskou nerovnost uvnitř západní společnosti a ospravedlnit privilegované postavení západní civilizace v rámci světového řádu.

Árijský mýtus byl do značné míry výsledkem setkání mezi indologickými studiemi, které byly zahájeny v sedmdesátých letech osmnáctého století v Kalkatě z podnětu britského

generálního guvernéra Warrena Hastingsse, a evropskou romantickou sensitivitou [Schwab 1984; Budil 2015; Gleig 1841; Macaulay 1886; Malleison 1894; Lyall 1894; Turnbull 1975; Trotter 1905]. V srpnu 1772 Warren Hastings oznámil záměr přeložit do angličtiny pro potřeby místní správy Východoindické společnosti nejdůležitější hinduistické a islámské právní texty [Halhed 1776: ix; Gleig 1841, III: 158]. Skutečný výsledek však značně přesáhl původní zadání. Překlady ze sanskrtu, které v následujících letech uskutečnili v Indii Alexander Dow, John Zephaniah Holwell, Nathaniel Brassey Halhed, Charles Wilkins, a především William Jones, zakladatel Královské asijské společnosti, vzbudily v Evropě ohlas, který v roce 1841 nazval francouzský literát Edgar Quinet „orientální renesancí“ [Schwab 1984; Quinet 1841].

Britští vzdělanci přenesli navzdory probíhajícím napoleonským válkám zaujetí pro indologická studia na evropský kontinent. Důležitou roli v tomto „kulturním přenosu“ sehrál Alexander Hamilton, bývalý tajemník generálního guvernéra Charlese Cornwallise. Alexander Hamilton zůstal v květnu 1803, kdy byla odvolána mírová smlouva z Amiensu, v Paříži, kde se věnoval studiu indických rukopisů uložených v *Bibliothèque Nationale*. Jako „válečný zajatec“ poskytoval hodiny sanskrtu, na které docházel například Louis Mathieu Langlès, Constantine Volney, Claude Fauriel, Jean-Luis Burnouf a Friedrich Schlegel. Po návratu do Anglie působil Alexander Hamilton na Koleji Východoindické společnosti v Haileybury, kde byl kolegou Thomase Roberta Malthuse [Rocher 1968; Budil 2002: 144–145].

Pod Hamiltonovým vlivem napsal německý filozof Friedrich Schlegel své nejvýznamnější dílo *Über die Sprache und Weisheit der Indier* vydané v Heidelbergu v březnu 1808 [Arvidsson 2006: 29–41]. Schlegelova studie se zabývala kořeny dvou duchovních a intelektuálních proudů, které vzešly z indické inspirace a jež se v průběhu devatenáctého století rozdělily na nezávislá hnutí: První vyústil v akademickou historickou lingvistiku a etnologii, zatímco druhý se spojil s ideologickými aspiracemi a poskytl základ pro árijskou imaginaci. Friedrich Schlegel přirovnal objev indické literatury k oživení klasické vzdělanosti v Evropě patnáctého a šestnáctého století. Podle jeho názoru bude mít studium indické literatury stejně dramatické a závažné důsledky pro osud Západu jako četba antických textů v období renesance a humanismu [Schlegel 1860: 427]. Friedrich Schlegel spojil indologii s tradiční genealogickou spekulací a tvrdil, že původní společný domov Jafetových synů se nalézal v severní Indii [Marchand 2010: 64]. Příslušníci „teutonské rasy“ poté zamířili na sever a podél Kaspického moře dorazili do Evropy [Schlegel 1860: 460, 514]. Staří Germáni na prahu křesťanského věku údajně stále vzpomínali na svou asijskou domovinu [Schlegel 1846: 298].

Rasová klasifikace lidstva se postupně prosadila díky rozvoji západních přírodních věd v posledních desetiletích osmnáctého století, kdy stále vyšší počet vzdělanců, inspirovaných Françoisem Bernierem, Georgesem Buffonem, Georgesem Cuvierem a Johannem Friedrichem Blumenbachem, zdůrazňoval historický význam somatické rozmanitosti lidstva. Autorita přírodních věd a duch osvícenství a sekularizace podporovaly přenos biologických metafor do společenských a historických věd. Moderní rasová teorie se rodilo v mezioborovém prostředí, které vytvářeli přírodovědci jako William Fréderick Edwards, Johann Friedrich Blumenbach, Petrus Camper nebo James Cowles Prichard a historikové, Augustin Thierry, Amédée Thierry, François Guizot nebo Jules Michelet či ekonom Charles Dunoyer [Augstein 1996; Budil 2013: 590–623; Budil 2015: 255–331]. Malthuziánství

proniklo do rasové klasifikace a vyústilo do rasové hierarchie, v jejímž rámci zaujala privilegiované postavení „nadřazená“ evropská či kavkazská rasa, která byla pod vlivem indologických studií přejmenována na rasu árijskou.

Malthusova *Esej o principu populace* inspirovala Charlese Darwina a Alfreda Russela Wallace při formulování základního evolučního mechanismu objasňujícího vznik a transformaci biologických druhů. Návrat malthusiánství z politické ekonomie zpět do přírodního řádu, z jehož výzkumu původně vzešlo, vyvolal opravdovou intelektuální revoluci. Řada Darwinových vrstevníků a pokračovatelů používala Darwinovu teorii přirozeného výběru při výkladu lidské společnosti. Tak vznikl sociální darwinismus, jedna z nejlivnějších a nejfatálnějších podob malthusiánství [Ruse 1980].

Francouzská literátka Clémence-Auguste Royerová uvedla v roce 1862, že výlučně biologická selekce zabrání degeneraci lidstva. Ve společnosti tvořené menšinou Indogermánů a většinou Mongolů či Afričanů nemůže existovat politická a občanská rovnost. Evropané se musí ve vztahu k „nižším“ rasám, uvězněných v primitivním a animálním bezčasí bez naděje a budoucnosti, oprostít od falešného sentimentalismu a humanismu [Budil 2015: 854–855]. Zastánci „imperiální velikosti“ anglosaské rasy Charles Wentworth Dilke v *Greater Britain* (1868) a James Anthony Froude v knize *Oceana* (1886) prohlašovali, že nutným důsledkem hegemonie Anglosasů je vyhlazení australských, tasmánských, novozélandských a severoamerických domorodců [Brantlinger 2003: 6]. Spisovatel Herbert George Wells napsal v roce 1901, že svět není zaopatřovací ústav. Nicotní, hloupí a nepotřební, obdobně jako příslušníci „nižších“ ras, budou muset jít [Clayová – Leapman 1996: 26].

Sociálně darwinistické idiomy pronikly do slovníku předních amerických podnikatelů „pozlaceného věku“ (*gilded age*). Železniční magnát James J. Hill obhajoval bezohlednost železničních monopolů tím, že „osudy železničních společností jsou určeny zákonem o přežití nejsilnějších“. John D. Rockefeller starší poznamenal, že „růst velkého podniku je pouze přežitím nejsilnějších ... je to jenom působení přírodního a božího zákona“. Andrew Carnegie napsal, že v sociálně darwinistických spisech Herberta Spencera konečně „nalezl pravdu o evoluci“ [Chase 1975: 8].

Darwinův bratranec z druhého kolene Francis Galton založil v roce 1907 v Londýně *Eugenickou vzdělávací společnost*, jejímž cílem bylo studium dědičnosti a biologických vlastností lidské populace a prosazování sociálních a právních opatření, která povedou ke zvýšení rasové kvality obyvatelstva. Záhy vznikly eugenické společnosti v Německu, Spojených státech amerických nebo Francii. Ve Spojených státech amerických otevřel v lednu 1904 Charles Benedict Davenport se svým spolupracovníkem Harrym Hamiltonem Laughlinem za podpory Carnegieho institutu eugenickou laboratoř v Cold Spring Harbor. V roce 1907 přijal stát Indiana zákon umožňující nedobrovolnou sterilizaci mentálně postižených a „sociálně nepřizpůsobivých“ jedinců. Eugenické zákony schválilo v Severní Americe celkem třináct států. Americká eugenická legislativa výrazně ovlivnila rasové zákonodárství nacistického Německa [Black 2003; Gasman 2004].

Závěr

Metoda „práce na mýtu“ Hanse Blumenberga nám umožňuje porozumět vývoji genealogické imaginace týkající se původu evropských populací, které vycházely ze starozákonních, klasických a severských zdrojů, jež tvořily narativní jádro příslušného politického

mýtu. Dílčí modifikace genealogických spekulací odrážely konkrétní politické a mocenské změny, které v příslušné době v dané zemi probíhaly. Spory mezi stavy a panovníkem nebo mezi třetím stavem a aristokraty se projevovaly v úvahách o vztazích mezi více či méně imaginárními plemy, Germány, Kelty nebo Slovany a jejich domnělých starobyklých předcích. V prvních desetiletích devatenáctého století čelil západní svět důsledkům imperiální expanze, průmyslové revoluce, vzestupu nacionalismu a emancipace rozsáhlých společenských vrstev. Učení Thomase Roberta Malthuse spojilo prostřednictvím jazyka moderní vědy tradiční západní genealogickou imaginaci se vznikající rasovou ideologií a árijským politickým mýtem. Koexistence vzájemně se posilující vědecké teorie a politického mýtu dokázaly převést legitimizaci společenské nerovnosti ze světa tradice, náboženské víry a aristokratických výsad do moderní průmyslové a imperiální společnosti založené na vědeckém poznání reality. Výsledná syntéza prokázala značnou životaschopnost a v podobě sociálního darwinismu, eugeniky a relativizace racionalismu ovlivňuje západní civilizaci dodnes.

Literatura

- Arendtová, Hannah [1996]. *Původ totalitarismu*. Praha: Oikoymenh.
- Aron, Raymond [1993]. *Demokracie a totalitarismus*. Brno: Atlantis.
- Armstrong, E. [1889]. The Political Theory of the Huguenots. *The English Historical Review* 4 (13): 13–40.
- Arvidsson, Stefan [2006]. *Aryan Idols: Indo-European Mythology as Ideology and Science*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Augstein, Hannah Franziska [1996]. *Race: The Origins of an Idea, 1760–1850*. Bristol: Thoemmes Press.
- Baird, Henry Martyn [1896]. Hotman and the „Franco-Gallia“. *The American Historical Review* 1 (4): 609–630.
- Barrows, Stephen P. [2010]. The Law of Population and the Austrian School: How Austrian Economists Interacted with Thomas Robert Malthus. *The American Journal of Economics and Sociology* 69 (4): 1178–1205.
- Barzun, Jacques [1932]. *The French Race: Theories of its Origins and their Social and Political Implications prior to the Revolution*. New York: Columbia University Press.
- Bashford, Alison – Chaplin, Joyce E. [2016]. *Thomas Robert Malthus: Rereading the Principle of Population*. Princeton: Princeton University Press.
- Bederman, Gail [2008]. Sex, Scandal, Satire, and Population in 1798: Revisiting Malthus's First „Essay“. *Journal of British Studies* 47 (4): 768–795.
- Berger, Peter [2018]. *Posvátný baldachýn: Základy sociologické teorie náboženství*. Brno: Barrister & Principal.
- Berlin, Isaiah [2013]. *Three Critics of the Enlightenment*. Princeton: Princeton University Press.
- Black, Edwin [2003]. *War against the Weak: Eugenics and America's Campaign to Create a Master Race*. New York: Four Walls Eight Windows.
- Bloch, Marc [2004]. *Králové divotvůrci: studie o nadpřirozenosti přisuzované královské moci, zejména ve Francii a Anglii*. Praha: Argo.
- Blumenberg, Hans [1983]. *The Legitimacy of the Modern Age*. Cambridge: MIT Press.
- Blumenberg, Hans [1985]. *Work on Myth*. Cambridge: MIT Press.
- Bottici, Chiara [2007]. *A Philosophy of Political Myth*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brantlinger, Patrick [2003]. *Dark Vanishings: Discourse on the Extinction of Primitive Races, 1800–1930*. Ithaca: Cornell University Press.
- Budil, Ivo [2002]. *Od prvotního jazyka k rase*. Praha: Academia.
- Budil, Ivo [2013]. *Úsvit rasismu*. Praha: Triton.
- Budil, Ivo [2015]. *Triumf rasismu*. Praha: Triton.

- Cassirer, Ernst [1973]. *The Myth of State*. New Haven: Yale University Press.
- Clayová, Catrine – Michael Leapman [1996]. *Panská rasa: Nacistické Německo a experiment Lebensborn*. Praha: Columbus.
- Dareste, Rudolphe [1850]. *Essai sur François Hotman*. Paris: Auguste Durand.
- Darwin, John [2007]. *After Tamerlane: The Global History of Empire since 1405*. London: Allen Lane.
- Donald, Merlin [1991]. *Origins of the Modern Mind: Three Stages in the Evolution of Culture and Cognition*. Cambridge: Harvard University Press.
- Dumézil, Georges [1997]. *Mýty a bohové Indoevropanů*. Praha: Oikoymenh.
- Dumézil, Georges [2001]. *Mýtus a epos I*. Praha: Oikoymenh.
- Dumézil, Georges [2005]. *Mýtus a epos II*. Praha: Oikoymenh.
- Dumont, Louis [1970]. *Homo Hierarchicus: The Caste System and Its Implications*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Durkheim, Émile [2002]. *Elementární formy náboženského života*. Praha: Oikoymenh.
- Ekman, Ernst [1962]. Gothic Patriotism and Olof Rudbeck. *The Journal of Modern History* 34 (1): 52–63.
- Ellwood, Robert [1999]. *The Politics of Myth: A Study of C. G. Jung, Mircea Eliade, and Joseph Campbell*. Albany: State University of New York Press.
- Friedell, Egon [2006]. *Kulturní dějiny novověku I a II*. Praha: Triton.
- Gasman, Daniel [2004]. *The Scientific Origins of National Socialism*. London: Transaction Publishers.
- Gleig, George Robert [1841]. *Memoirs of the Life of the Right Hon. Warren Hastings, First Governor-General of Bengal, Compiled from Original Papers*. London: Richard Bentley.
- Gregor, James A. [2012]. *Totalitarianism and Political Religion: An Intellectual History*. Stanford: Stanford University Press.
- Griffin, Roger [2015]. *Modernismus a fašismus*. Praha: Karolinum.
- Guizot, François [1820]. *Du Gouvernement de la France depuis la Restauration et du Ministère Actuel*. Paris: Ladvocat.
- Halhed, Nathaniel Brassey [1776]. *Code of Gentoo Laws, or, Ordinations of the Pundits, from a Persian Translation, Made from the Original Written in the Shanscrit Language*. London.
- Harsin, Paul [1926]. Le parrain d'une école germaniste: François Hotman et sa „Franco-Gallia“. *Revue des Sciences Politiques* 49 (41): 607–622.
- Hobsbawm, Eric [1998]. *Věk extrémů: Krátké 20. století 1914–1991*. Praha: Argo.
- Horsman, Reginald [1976]. Origins of Racial Anglo-Saxonism in Great Britain before 1850. *Journal of the History of Ideas* 36 (3): 387–410.
- Huppert, George [1965]. The Trojan Franks and Their Critics. *Studies in the Renaissance* 12 (1): 227–241.
- Chase, Allan [1975]. *The Legacy of Malthus: The Social Costs of the New Scientific Racism*. New York: Alfred A. Knopf.
- Chesterton, Gilbert Keith [1997]. *Co je špatného na světě*. Praha: Votobia.
- Kantorowicz, Ernst [2014]. *Dvě těla krále*. Praha: Argo.
- Kidd, Colin [1999]. *British Identities before Nationalism: Ethnicity and Nationhood in the Atlantic World 1600–1800*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Leber, Constant [1838]. *Collection des Meilleurs Dissertations, Notices et Traités Particuliers relatifs à l'histoire de France, composée, en grande partie, de pièces rares, ou qui n'ont jamais été publiées séparément*. Paris: Dentu.
- Logan, Robert K. [2017]. The Alphabet Effect Re-Visited, McLuhan Reversals and Complexity Theory. *Philosophies* 2 (1): 1–8.
- Losurdo, Domenico [2014]. *Liberalism: A Counter-History*. London: Verso.
- Lyall, Alfred Comyn [1894]. *Warren Hastings*. London: Macmillan.
- Macaulay, Thomas Babington [1886]. *Warren Hastings*. New York: Chautauqua Press.
- Malleson, George Bruce [1894]. *Life of Warren Hastings, First Governor of India*. London: Chapman & Hall.
- Malthus, Thomas Robert [1966]. *First Essay on Population. A Reprint in Facsimile of an Essay on the Principle of Population, as it Affects the Future Improvement of Society, 1798*. London: Plagrove Macmillan.
- Marchand, Suzanne L. [2010]. *German Orientalism in the Age of Empire, Religion, Race, and Scholarship*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McCoy, Drew R. [1980]. Jefferson and Madison on Malthus: Population Growth in Jeffersonian Political Economy. *The Virginia Magazine of History and Biography* 88 (3): 259–276.

- Meek, Ronald L. [1953]. *Marx and Engels on Malthus*. London: Lawrence and Wishart.
- Michéa, Jean-Claude [2019]. *Tajnosti levice: Od ideálu osvícenství k triumfu neomezeného kapitalismu*. Brno: Masarykova demokratická akademie.
- Neville, Kristoffer [2009]. Gothicism and Early Modern Historical Ethnography. *Journal of the History of Ideas* 70 (2): 213–234.
- Petersen, William [1990]. Malthus: The Reactionary Reformer. *The American Scholar* 59 (2): 275–282.
- Poliakov, Léon [1996]. *The Aryan Myth. A History of Racist and Nationalist Ideas in Europe*. New York: Barnes and Noble.
- Price, David [1998]. Of Population and False Hopes: Malthus and His Legacy. *Population and Environment* 19 (3): 205–219.
- Reisman, David [2018]. *Thomas Robert Malthus*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Quinet, Edgar [1841]. Renaissance orientale. *La Revue des Deux Mondes* 29 (4): 112–130.
- Rocher, Rosane [1968]. *Alexander Hamilton, 1762–1824; A Chapter in the Early History of Sanskrit Philology*. New Haven: American Oriental Society.
- Ruse, Michael [1980]. Social Darwinism: The Two Sources. *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies* 12 (1): 23–36.
- Schlegel, Friedrich [1846]. *The Philosophy of History in a Course of Lectures, Delivered at Vienna*. London: Henry G. Bohn.
- Schlegel, Friedrich [1860]. *The Aesthetic and Miscellaneous Works of Frederick von Schlegel*. London: Henry G. Bohn.
- Schwab, Raymond [1984]. *The Oriental Renaissance. Europe's Rediscovery of India and the East 1680–1880*. New York: Columbia University Press.
- Sorel, Georges [1999]. *Reflections on Violence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sorel, Georges [2022]. *Iluze pokroku; Rozklad marxismu*. Praha: Academia.
- Sowell, Thomas [1962]. Malthus and the Utilitarians. *The Canadian Journal of Economics and Political Science* 28 (2): 268–274.
- Spannaus, Nancy Bradeen [2019]. *Hamilton versus Wall Street: The Core Principles of the American System of Economics*. Bloomington: iUniverse.
- Sternhell, Zeev [2006]. *Les anti-Lumières: Une tradition du XVIIIe siècle à la guerre froide*. Paris: Gallimard.
- Tacitus [1976]. *Z dějin císařského Říma*. Praha: Svoboda.
- Trotter, Lionel James [1905]. *Rulers of India: Warren Hastings and the founding of the British administration*. Oxford: Clarendon Press.
- Tudor, Henry [1972]. *Political Myth*. London: Macmillan.
- Turnbull, Patrick [1975]. *Warren Hastings*. London: New English Library.
- Voegelin, Eric [1999]. *Order and History, Volume V, In Search of Order*. Columbia: University of Missouri Press.
- Voegelin, Eric [2015]. *Politická náboženství*. Praha: Oikoymenh.
- Waterman, Anthony [1996]. Why William Paley Was „the First of the Cambridge Economists“. *Cambridge Journal of Economics* 20 (4): 673–686.
- Wingo, Ajume H. [2003]. *Veil Politics in Liberal Democratic States*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zirkle, Conway [1957]. Benjamin Franklin, Thomas Malthus and the United States Census. *Isis* 48 (1): 58–62.

Ivo Budil absolvoval Přírodovědeckou a Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Zakladatel a emeritní děkan Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni. Působí na Metropolitní univerzitě Praha.